

מצורע: האם מותר לגברים ללכת למקווה בשבת

פתיחה

בפרשת מצורע ובפרשיות נוספות בחומש ויקרא, מדגישה התורה את עניין הטהרה. בזמנינו, כאשר בית המקדש איננו, דיני טומאה וטהרה לא מהווים חלק משמעותי, אבל בזמן שבית המקדש קיים, דיני הטומאה והטהרה היוו חלק מרכזי בשגרה: איזה אוכל מותר לאכול בטומאה, במה מותר ואסור לגעת, דיני הקרבנות, סדר הטהרה לקראת ההגעה לבית המקדש ועוד.

מדוע התורה יצרה מערכת כל כך מורכבת של טומאה וטהרה?

הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מז) ביאר, שדיני טומאה וטהרה נועדו לגרום לאדם תחושת כבוד כלפי הקודש. כאשר באים במגע עם דבר מסויים באופן קבוע, גם אם הוא גדול ומרשים, באופן טבעי הרגש והיראה ממנו פוחתים. כדי למנוע מצב בו האדם מתעסק בקודש כל היום, התורה יצרה מערכת של טומאה וטהרה, ומנעה את ההתקרבות אל הקודש, והפכה את המגע איתו למיוחד, ובלשונו:

"זאת היא הקדמה גדולה לא תסור משכלך, וכבר בארנו שהכוונה כולה היתה במקדש להתחדש בו התפעלות לבוא אליו ושיירא ויפחד, כאומר 'את מקדשי תיראו', וכל דבר נכבד כשיתמיד האדם לראותו יחסר מה שבנפש ממנו... כבר העירו החכמים על זה ואמרו שאין טוב להכנס למקדש בכל עת שירצה. ומפני שהיתה זאת הכונה, הזהיר השם יתברך הטמאים מהכנס למקדש עם רוב מיני הטומאות, עד שכמעט שלא תמצא אדם טהור רק מעטים¹".

עד כדי כך חששו לזילות הקודש, שכאשר היו עולים לבית המקדש, נכנסו בפתח אחד ויצאו בשני. אם כן, בעקבות העיסוק בדיני טומאה וטהרה בפרשתנו, נעסוק השבוע בשאלה האם מותר לגברים לטבול במקווה בשבת. כפי שנראה יש לחלק את הדיון לשלוש: א. רחיצה במים חמים בשבת. ב. רחיצה במים קרים בשבת. ג. הליכה למקווה בשבת.

גזירת הבלנים

הגמרא במסכת שבת (לט ע"ב) כותבת, שמדין תורה מותר לרחוץ את כל הגוף בשבת בין במים קרים ובין במים חמים. למעשה חז"ל גזרו את 'גזירת הבלנים', אסרו לרחוץ את כל הגוף במים חמים אפילו אם הם התחממו מערב שבת, והתירו לרחוץ רק את הפנים, הידיים והרגליים (אבל לא את רוב הגוף), וכן נפסק להלכה **בשולחן ערוך** (או"ח שכו, א).

מדוע חז"ל גזרו על הרחיצה במים חמים? הגמרא מבארת (מ ע"ב), שלפני שחז"ל גזרו את הגזירה היו הבלנים (האחראים על בתי המרחץ) מחממים את המים של בית המרחץ בשבת (כדי שהמים יהיו חמים יותר), ואומרים לציבור שהם חיממו את המים בערב שבת. כדי למנוע מצב זה, גזרו חז"ל שיהיה אסור להתרחץ במים חמים, גם אם הם חוממו בערב שבת, ובלשון **ערוך השולחן** (שם):

"איתא (= מובא) בגמרא, בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת דליכא (= שאין) איסור בזה, כיוון שלא נתחממו בשבת. התחילו הבלנים לחמם בשבת, ואומרים מערב שבת הוחמו. אסרו את החמין... ולכן אסור לרחוץ בחמין שהוחמו מערב שבת כל גופו או רוב גופו, אפילו ירחצם איבר איבר ולא כל הגוף ביחד."

רחיצה בצונן

בפשטות לפי מה שראינו, בצונן לכולי עלמא יהיה מותר להתקלח, אך למעשה נחלקו בכך התנאים:

א. רבי מאיר בדעה המחמירה ביותר סובר, שגם בצונן אסור להתרחץ. בביאור שיטתו כתב **הרשב"א** (ד"ה לא), שלאחר שהיו מתקלחים במים חמים היו נוהגים לשטוף את הגוף במים קרים. אם כך, כאשר היו רואים אדם שמתקלח במים קרים יחשדו בו שהתרחץ לפני במים חמים, וכפי שראינו אסור להתקלח במים חמים - לכן אסר הכל.

ב. רבי שמעון בדעה המקילה ביותר, התיר להתקלח במים קרים בשבת, והוא לא חשש לגזירתו של רבי מאיר. לא זו בלבד, על אף שהודה לכך שאסור להתקלח במים חמים בגלל גזירת המרחצאות, מכל מקום התיר לשטוף את הגוף, כלומר רק לשפוך מים חמים על הגוף ולא להתקלח ממש (ר"ן, ועיין ברשב"א).

ג. רבי יהודה בדעה ממצעת סבר, שבמים חמים אסור להשתמש בשבת, בין במקלחת בין בשטיפה בגלל גזירת המרחצאות, אך במים קרים מותר להשתמש בכל עניין.

להלכה

להלכה פסקו **הרי"ף** (יח ע"א) ו**הרא"ש** (ג, ז) כדעת רבי יהודה, שבמים חמים אסור להתרחץ ולשטוף, ואילו בצונן מותר. וכך נקטו בעקבותיהם **השולחן ערוך** (שכו, א) ו**הרמ"א** (שם).

מכל מקום האיסור נוהג רק כאשר רוצים את כל הגוף, אבל אין איסור לרחוץ את הפנים, הידיים והרגליים, או את שאר האיברים ובלבד שלא רוצים את רוב הגוף. הסיבה שלא גזרו במקרים אלו, שכיוון שהאדם עושה שינוי גדול מדרך הרחיצה מהיום יום, אין חשש שיבואו לידי חימום, ובלשון **השולחן ערוך** ו**הרמ"א**:

"אסור לרחוץ כל גופו, אפילו כל אבר ואבר לבד, אפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע; ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף, אסור. אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. הגה: או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל גופו. ואין צריך לומר (שמותר לרחוץ) בצוננין (ועיין הערה²)."

היתר נוסף שהביאו הפוסקים (רבי עקיבא איגר, ביאור הלכה, כף החיים) הוא, שאם מדובר בתינוק שיש לרחוץ אותו כל יום, או באדם

¹ לכאורה קשה, אם אין עניין להיות כל הזמן בטהרה, מדוע חז"ל ציינו לשבח אנשים שהיו אוכלים חולין בטהרה? התשובה לכך מופיעה בדברי **הרמב"ם** (טומאת אוכלין ט"ז, יב) שכתב, שטוב לאכול חולין בטהרה כדי להתרחק משאר העם ולהתמקד בדעות טובות ונכונות שגורמות להדבק בקב"ה, אבל לא בשביל שיהיה אפשר לגשת למקדש בכל עת (ועיין **רש"י** חגיגה יט ע"ב ד"ה שנעשו, לביאור שונה).

² השולחן ערוך לא ציין מתי המים נחשבים חמים, ונחלקו הפוסקים: יש שכתבו שמים שרגילים להתקלח בהם ביום חול נחשבים מים חמים שאסורים ברחיצה (אגרות משה או"ח ד, עד, **ערוך השולחן** שכו, ג). **החתם סופר** (או"ח קמז) ו**הרב עובדיה** (לויתן חן עט) החמירו יותר, ואסרו אפילו פושרים

שחולה או מזיע בצורה שגורמת לו סבל רב מאוד, והוא מסוגל להתרחץ רק במים חמים, מותר לו להתרחץ במים חמים שהוחמו לפני שבת, כי חז"ל לא גזרו את גזירת הבלנים במקרה כזה (בתנאי שלא יסחוט את השיער, כפי שנראה להלן).

דעת הפוסקים האשכנזים

למרות שכפי שראינו לדעת רבי יהודה מותר להתרחץ במים קרים, וכמותו ונפסק להלכה. חלק מהראשונים האשכנזים ובראשם **המהרי"ל** (ס' קלט) ו**תורת הדשן** (רנה) כתבו, שנהגו שלא להתרחץ בשבת אפילו במים קרים, בטעם הדבר הביאו מספר סיבות: א. הגמרא במסכת שבת (קכ"ב ע"ב) כותבת, שאם יולדת צריכה שמן בשבת, מותר לחברתה להביא לה אותו דרך רשות הרבים כאשר השמן נתון בשערה. הגמרא מקשה, כיצד אפשר להוציא את השמן כאשר היא מגיעה ליולדת? הרי יש בכך איסור סחיטה! הגמרא מתרצת, שמכיוון שהנוזל לא ממש נבלע בשיער, אין בו איסור סחיטה, וכך פסק להלכה **הרמב"ם** (שבת ט, יא).

אמנם כפי שהעיר **המגיד משנה** (שם), למרות שאין איסור דאורייתא לסחוט שיער בשבת, עדיין לדעת הרמב"ם יש בכך איסור דרבנן. הסיבה לכך היא, שכאשר האדם מוציא נוזל מהשיער זה נראה כמו סחיטה, ולכן גזרו על כך חז"ל (ולמרות שיש איסור דרבנן, כאשר היולדת צריכה שמן התירו חז"ל לעבור על איסור דרבנן).

הוא הדין אומרים הפוסקים, לעניין רחיצה במים קרים בשבת. גם אם אין איסור להתקלח במים קרים בשבת, עדיין יש חשש שלאחר המקלחת האדם יסחוט את שיערו, ומשום כך יש להימנע ממקלחת בשבת (אך מותר לרחוץ מקומות ללא שערות), וכך כתבו להלכה **ערוך השולחן** (שכו, ט), **שולחן ערוך הרב** (שם, ס"ק ו), **המגן אברהם** (שם) ו**המשנה ברורה** (שם).

ב. חשש נוסף שהעלו הפוסקים הוא, שאדם יתקלח במקום ללא עירוב ויצא לרשות הרבים כאשר יש מים על גופו, יטלטל ד' אמות ברשות הרבים, ויעבור על הוצאת מרשות לרשות. אמנם חשש זה לא קיים בזמנינו כאשר נוהגים לסמוך על העירוב, אבל החשש הראשון של סחיטת השיער עודנו קיים. אם כן למסקנה עולה כך:

לדעת הספרדים, בוודאי שאין בעיה להתרחץ במים קרים בשבת, כיוון שהראשונים הספרדים לא גזרו על כך. מכל מקום ברור שגם לשיטתם יש לזהר שלא לסחוט את המגבת והשיער, וכך כתבו **האור לציון** (ב, לה), **והילקוט יוסף** (שכו, ד), ובלשונו:

"מותר להתקלח בשבת במים צוננים, ואפילו כל גופו, ובלבד שיזהר שלא יבא לידי סחיטת השער והמגבת. ולפיכך נכון שימתין מעט קודם שיתנגב במגבת, כדי שינטפו המים מעליו, וינגב בנחת. וכן לא יסחוט המים שבשער הראש והזקן."

לדעת האשכנזים פסקו **האגרות משה** (או"ח ד, עד) ו**השמיטת שבת כהלכתה** (יד, יא), שבעיקרון צריך להחמיר ולא להתרחץ בשבת במים קרים כדעת הראשונים האשכנזים, אבל במקום של צער מזיעה (אפילו לא גדול) וכדומה אפשר להקל (בתנאי שנזהרים לא לסחוט את השיער), כיוון שהאיסור לא מוחלט (עוד יש להוסיף, שלדעת האגרות משה האיסור נאמר על טבילה, ולא על מקלחת).

סחיטת המגבת

האם מותר לסחוט את השיער באמצעות מגבת? כפי שראינו בסחיטת שיער לבדו יש איסור דרבנן (ולכן גזרו, אך בסחיטה באמצעות מגבת חלק מהאחרונים הקלו):

א. **הגרש"ז אויערבך** (שש"כ יד, כב) כתב, שכל החשש הוא רק מסחיטת השיער, אבל לסחוט את השיער באמצעות מגבת אין בעיה. בטעם הדבר הוא נימק, שכיוון שהמים נספגים מיד במגבת ולא רואים אותם נוזלים, והאיסור לסחוט שיער הוא רק מדרבנן, אין בכך בעיה. כדבריו פסקו להלכה גם **האשל אברהם** (שכ, יז) ו**המנחת שבת** (ו, ו).

ב. **הבן איש חי** (פקודי, ח) ו**כף החיים** (שכ, יא) החמירו מעט יותר. הם הורו, שלנגב בכח את השיער אסור, מכיוון שיש בכך איסור סחיטה מדרבנן. אבל כאשר מניחים מגבת שמיעודת לניגוב בנחת על השיער והיא שואבת ממילא את המים, אין בכך בעיה, כי אז הסחיטה היא רק כלאחר יד. ובלשון הבן איש חי:

"והטובלים בשבת לא יסחטו השערות שלהם, אלא יביאו מטפחת גדולה המיוחדת לניגוב, ויתנגבו בה ויקנחו בה. ואף על גב דעל ידי הקינוח נסחט השער. וכיוון דסחיטת שער דרבנן התירו בכהאי גוונא, משום דהוי כלאחר יד והמים הנסחטין הולכין לאיבוד, ועם כל זה לא יקנח בכח, אלא בנחת לאט - לאט עד שיבלעו המים שבשער במטפחת."

מקווה בשבת

לפי מה שראינו עד כה, יש לדון על טבילה במקווה בשבת:

א. אם המים במקווה קרים, **לדעת הספרדים** בוודאי שאין בכך שום בעיה. **לדעת האשכנזים**, למרות שכפי שראינו לעיל הפוסקים כתבו להחמיר, אם מדובר בטבילת עזרא (טבילת קרי) או אפילו בטבילה להוסיף טהרה, כתבו רוב הפוסקים (אג"מ ד, עד, אליה רבה, שלא כגר"א) שמכיוון שיש בכך צורך משמעותי - ניתן להקל (ועיין ביאור הלכה ד"ה אדם).

ב. אם המים במקווה חמים, לכאורה לדעת כולם יש לאסור, שהרי כפי שראינו אסור להתקלח במים חמים בשבת, ואכן כך נקטו להלכה רוב הפוסקים, ובניהם **החכם צבי** (ס' יא), **ערוך השולחן** (שכו, י), **הרב עובדיה יוסף** (לוית חן אות עט) ועוד, וכך בפשטות פסק גם **המשנה ברורה** (שכו, ז) בעקבות **החיי אדם**.

אמנם, דעת **הקרוב נתנאל** (ב, כב) שלא כך. הוא טען, שגזירת הבלנים, לא נאמרה על רחיצה במקווה. הסיבה לכך היא, שכל מה שאסרו להתרחץ בשבת, זה בגלל שהבלנים מחממים את המים בשבת, אבל כאשר במידה ומדובר במקווה שהוא דבר מצווה - האחראים לא יחטאו ויחממו את המים בשבת, וכך פסק להלכה גם **פתח הדביר** (שכו, ח) ו**הרב אליהו**.

אם כן למסקנה, כפי שעולה מרוב הפוסקים אסור ללכת למקווה חם בשבת, גם בגלל שלא מעט פוסקים אסרו, וגם בגלל שהרבה מהמתירים כתבו את דבריהם רק כדי ללמד זכות על המקילים. מכל מקום מי שבכל זאת הולך, וודאי שיש לו על מי לסמוך.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה שיעור אנשים יקראו...